

Miroslav Radonjić

A STERIJA JÁTÉKOK, AVAGY JOSIP VIDMAR ÉS SERKENTŐ LELKESEDÉSE

Már régen megállapították, és okkal, hogy Josip Vidmar mindent, amit csak alkotott, az intellektuális szigor és kritika szellemében vette. Nem emlékszem azonban, hogy valaha bárki is említést tett volna serkentő lelkesedéséről. Arról a valamiről, ami abban a pillanatban támad, amikor a konkrét eleven életből kipattant eszme uralma alá hajtja a szenvedélyeket, és mindaddig tart, amíg az eszme formát nem ölt, amíg fejlődik, átalakulásokon megy át, és amíg egyáltalán fönnáll. Ám Vidmarnak ezt a kilencven esztendejét mindenestül kitöltötte ez a lelkesedés. S talán a leghevesebb és legkitartóbb lelkesedése a Sterija Játékok megalapozásában és az eredeti elvek következetes érvényesítésében fűtötte.

Úgy tűnik, hogy a szemle elindítóinak valóban magasan szárnyaló lelkesedésre volt szükségük, hogy minden reális nehézség ellenére valóságos kalandba bocsátkozzanak. Annál inkább, mert az élet általában könnyörtelen a túlságosan szárnyaló eszmékkal, mintsem hogy kedvező körülményekkel segítené felröppenésüket és lendületüket.

Már-már jámbornak volt nevezhető az alapítóknak az az ártatlan ötlete, hogy egy viszonylag kicsiny országban, amelynek a drámatermése is szerény, évenkénti fesztivált hozzanak létre, hogy bemutassanak mintegy tíz olyan valamirevaló mai drámai szöveget, amely színpadi előadásra érdemes, módot ad a művészi kifejezésre, és eredményei nem hozták ki a béketúrásból a színház barátait. Eközben nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy színházi ténykedésünk számos körülményének akkor még nem volt, de ma sincs definiált és művészetileg elkötelezett, kifejezett világa. A Játékok megalapításáig, sőt később is, a jóval jelentősebb európai irodalmak többsége kivetett számos olyan drámaalkotást, amelyet azután az idő különösebb föltételek és engedmények nélkül elfogadott.

Vidmar, aki mélyen meg volt győződve annak a küldetésnek a jelentőségéről, amelyet a színház minden nép kultúrájában és általában szellemi életében betölt, a mai szemmel távoli múltnak tűnő 1955 őszi őszinte

igyekezettel támogatta a jugoszláv színházi szemle megalapításának ötletét, és készséggel tett eleget az újvidéki művelődési szakemberek fölkérésének — Őket Ivo Andrić javaslata sarkallta erre —, hogy álljon a Sterija Játékok élére. Azt is mondhatnánk, hogy ebben a Játékok létrejöttére, majd fejlődésére és gyarapodására nézve döntő fontosságú eseményben kell keresni a Játékok sorsszerű egybefonódását Josip Vidmar személyével, munkásságával és tekintélyével.

Vidmar, aki a színházzal való foglalatosságának kezdetétől fogva a hazai drámatermes valódi értékeinek ösztönzése és érvényre juttatása mellett kötelezte el magát, a Sterija Játékok eredeti elveiben azonnal fölismerte a lehetőségét annak, hogy felújítsák ezt a némileg elhanyagolt irodalmi műnemet egy olyan pillanatban, amikor társadalmunk fejlődésében, annak is legérzékenyebb pontjain éppen hogy csak megindultak bizonyos folyamatok. Ezért talán nem is kell ismételtten visszanyúlni Eli Finci találó megállapításához, és elismételni, hogy a nagy görög dráma klasszikus kora óta a Sterija Játékokon történt meg először, hogy csak kizárólag hazai szerzők mai darabjait vitték színre. A legfontosabb az volt, hogy a jugoszláv színház világának és alkotóinak legalább átmenetileg sikerült az alapkérdésekben közös nevezőre jutniuk, színházi világunk valódi és elsődleges céljainak vállalásában jelentős egységre téve szert, mélységes tudatában annak, hogy igazi színházi művészet csak jelentős hazai drámairodalomból fejlődhet ki, illetve logikusan következik, hogy csak a jelentős nemzeti drámairodalom és e drámairodalom színre állításának szerencsés kapcsolatából születhet meg a nemzeti színház.

Vidmár szilárdan hitt egy ilyen minden romlottságtól mentes szemlében, gyakran hangoztatva, hogy eredeti drámatermesünk — hála a Játékoknak — új, gazdagabb életet kezdett élni, számtalan új távlatot nyitva és meggyorsítva a további fejlődést. „A Sterija Játékok — írta — a maga mivoltában valóban egészen rendkívüli és a művelt népek történelmében egyedülálló példája az olyanféle célszerűen és átgondoltan megszervezett munkának, amely elő kívánja mozdítani és fejleszteni a művelődési élet egész szektorát, amely magába foglalja a drámairodalom művelésétől a drámai művek színpadi megjelenítéséig az alkotómunka egészét, s mely élénken és intenzíven fejlesztheti népeink ízlését és terjesztheti műveltségét.”

Josip Vidmar kis híján három teljes évtizede a Sterija Játékok nesztorja.

Az adatok tanúsága szerint a Játékok elnökévé Újvidék Városi Tanácsa 1956. március 29-i határozatával nevezték ki. A bizottság első, alakuló ülését 1956. április 12-én tartotta meg. Elnökletével az utolsó ülést Újvidék város képviselő-testületének dísztermében 1983. június 2-án nyitotta meg, és azzal a kérelemmel zárta, hogy huszonhét év és huszonnyolc szemle után mentse föl tiszte alól. Ma a főbizottság tagja.

A száraz tények természetesen nem vallhatnak arról, hogy milyen méltóságteljesen és egyenes jellemű egyéniség volt, teljesítménye, szorgalma és eredményei alapján vitathatatlan jelentőségű elnökösködésének egészét

mint szötte át számtalan kötelezettség, amelyeket vagy ő tűzött maga elé, vagy mások róttak rá.

Noha harminc év nem nagy idő egy olyan intézmény életében, amelynek tevékenységét olyan maradandó címszavak fémjelzik, mint az irodalom (még ha csak egyik műfaja is) és a színház — a Sterija Játékok sokak várakozása ellenére határkövé és rendkívüli fontosságú, megkerülhetetlen instrumentummá vált. Nélküle nem érthetnénk meg színházi jelenünket, és még kevésbé lennénk képesek definiálni. A szemlének nagy része volt abban, hogy az egymásra utalt irodalom és színpad tekintélyt szerzett, ápolásra és megértésre méltó jogot vívott ki magának azzal, hogy következetes volt abban a meggyőződésben, hogy színházunk útjának és sorsának alakulásától függetlenül a szemlének nemcsak joga, hanem kötelessége is az újrakezdés, hogy ne hagyja magát rálökni egy túlhaladott pillanat mérlegére.

Tény, hogy egy olyan korban született meg, amelyben a rosszhiszeműség, a tehetetlenség uralkodott el, a színháznak pedig a drámai szövegekkel szemben fenntartásai voltak. Mert ne feledjük, ez még mindig az a kor volt, amelyben az elismert értékek mögé rejtőztek, az a kor, amely nem szerette a művészeti kockázatot. Ez utóbbinak úgymond dialektikus szükségszerűségét éppen Vidmar pártfogolta, mondván: „társadalmunk nem lehet szocialista, sem öngazgatású, ha az ember nem fejlődik olyanán, amilyent minden valódi művészet kínál számunkra”, beleértve a drámai művészetet is. Egyszóval a Játékok logikus módon fakadt egyrészt az uralkodó helyzettel szemben tanúsított ellenállásból és bele nem nyugvásból, másrészt abból a törekvésből, hogy megteremtsük saját irodalmi-színpadi azonosságunkat, és olyan értékrendszert hozunk létre, amely a jövő számára megbízhatóan meg fog határozni bennünket. A Játékok egyben elősegítette színházi kultúránk beérését, és olyan ismeretekkel, tapasztalatokkal gazdagított bennünket, amelyek kötelezik, de nem korlátozzák a szabad művészi alkotást. A mindvégig a jugoszláv színház sorsában osztozó, annak mértékén felül soha semmit sem igénylő Játékok nemcsak az efféle színház létezésének ténye, hanem művészetének öröme is.

Josip Vidmar serkentő lelkesedése ezáltal és így vált — valósággá. Igaz nem csekély engedmények árán, amelyeket a Sterija Játékok elnöke tudatosan tett Josip Vidmarnak, a kifinomult ízlésű kritikusnak és éles tollú polemikusnak, a precízen körvonalazott és meghatározott esztétikai-etikai posztulátumainak.

Meg kell vallanom, hogy — legalábbis a művelődésnek ezen a területén — nem ismerek még egy ilyen erőteljes egyéniséget, aki ilyen hosszú időn át és ekkora bölcsességgel, határozottsággal és következetességgel vezetett volna egy, a mozgalom legjobb minőségi jegyeit magán viselő intézményt számos akadályon, útvesszőn, megpróbáltatáson és tévelygésen keresztül, de ugyanígy nem ismerek még egy alkotót, aki ugyanakkor ezekben és az ezekhez hasonló pillanatokban — ahogy azt Jože Javoršek pontosan megfigyelte — ilyen mértékű valóságos személyi drámát

élt volna át. „Josip Vidmarnak mint a színházi fesztivál elnökének kellett kellett kiállnia, ami a fesztiválon történik, mint színikritikus viszont szinte egyáltalán nem — vagy csak elvétve — értett egyet azzal, amit a Játékok színpadán látott. Melyik szerepet helyezze előtérbe? Az elnökét, akinek — mint minden jó házigazdának — dicsérnie kell mindent, amit följánlanak neki, ilyen vagy olyan okból gondoskodással és szeretettel kell öveznie; vagy a kritikusét, aki éles szemmel figyelt száz meg száz előadást, kifinomult füllel hallgatott száz meg száz színészt, széles műveltséggel értékelt száz meg száz szöveget?”

S noha Vidmar sohasem beszélt magáról mint a Játékok elnökéről, egy kissé régi és talán ezért elfeledett nyilatkozatával mégis hozzásegít bennünket, hogy legalább valamelyest kiderítsük, hogyan is tekintett ő mindarra, ami modern színházunkkal történt, és aminek, természetesen, szükségképpen tükröződnie kellett a Játékokon is: „A színházi történések során olyan pillanatok is bekövetkeznek, amikor érezni kezded, hogy minden a pusztán rutin, a súlyos és vak tehetetlenség és ennek a tehetetlenségnek különböző eszközökkel való leplezése és takargatása lesz úrrá. Ha ilyesmit veszek észre színházban, akkor kellemetlen, sőt visszataszító érzés kerít hatalmába. S ez színházban gyakran megesik velem.”

Persze ezek a gondolatok azokból a szigorú, de azért nem keresztülvihetetlen követelményekből is fakadtak, amelyeket Vidmar a drámaírók elé tűzött. Némiképp joggal is várta el, hogy világosan beszéljenek az emberről, amilyen valójában az őt körülvevő élet. A színházi homunculusok intellektuális sorvadásai, a mértéktelen és értelmetlen elmekonstruációk mindig is szánalmat és szégyent ébresztettek benne az olyannyira egyöntetű merészség megnyilvánulása miatt, ugyanakkor megerősítették őt abban a nézetében, hogy nagy előadás csak nagy szövegből születhetik, s hogy nagy színészi alakításhoz is csak igazán nagy irodalom nyújthat alapot. Azt a meggyőződését, hogy a színház csak jelentős drámairodalmon fejlődhet, kitartóan és sűrűn hangoztatta: „Az olyan kristálytisza drámák mellett vagyok, amelyekben az életünk mindenestül érthető és tudatunkban helyet kaptak elemei, az olyanok mellett, amelyek megráznak vagy megrendítenek vagy elragadtatnak bennünket, de mindig megörvendeztetnek. Tagadok és elutasítok mindent, ami csak utánczata a szellem műhelyéből kikerülő valódi kristályoknak. A szellem ugyanúgy alkot, amit a természet... Ugyanakkor azt is vallom, hogy kritikus figyelemmel is kell öveznünk a színházi alkotótevékenységet, ezt pedig — az abszolút színház nehezen érthető jelszava ellenében — csak a dráma művészet szolgálataként vagyok hajlandó értelmezni és helyeselni; mert ez a szolgálat adta az emberiségnek Aiszkhüloszt, Szophoklész, Calderónt, Lope de Vegát, Shakespeare-t és utódaikat, az abszolút színháznak ilyen neveit viszont nem ismerem; ilyenek nincsenek, és nem is lehetnek.”

A színház értelmét a mély érzelmek kiváltságában és ösztönzésében látva — amelyek csak sűrített töltésükben ölthetnek értékes művészi alakot —, az egyéniséget mellőző modern drámairodalmat sápatagnak, egyhangúnak, érthetetlennek és unalmasnak minősítette, jelképeiről és allegó-

riáiról pedig azt állapította meg, hogy a színház számára teljesen alkalmatlan eljárások. Noha a munka által fölszabadított embernek, az új és nagy győzelmekre kész öngazgatónak a személyiségében világosan fölismerte a nagy drámai művek keletkezésének lehetőségét is, mind a kritikus, mind az elnök Vidmar arra a meggyőződésre jutott, hogy korunk szerzői még nem képesek megalkotni ezt a szöveget. Az okait pedig úgy magyarázta, hogy az a személyiség, amely tevékenyen kiveszi részét az olyan sorsfordító események alakításából (vagy átengedi magát ezek viharainak), amilyenekkel a mi általános népi forradalmunk is szolgált — kicsit elveszettnek érzi magát, és az én-tudattól előzőlött individuumnak ebből az érzéséből nehezen születnek meg a föltételei egy olyan irodalom létrejöttének, amely a történések összességét, tehát az életet is úgy fogja megjeleníteni, mint az egyén művét.

Másrészt sohasem tudott megbékélni a rendezők önkényével, a kicsikart önállóságra való „joguk”-kal, a szövegben való dolyfös garázdálkodásukkal, azzal, hogy az író a divatos mesterkélttség nevében „kivégezzék” és a művet kiszakítsák azokból a történelmi körülményekből, amelyekben keletkezett vagy amelyekről szól.

Egyre inkább az a meggyőződésem, hogy annak az ideológiai sémának a pártfogolása, amely szerint az agresszivitás és az erőszak szerves része az előadásnak és a színpadi nyelvnek, s amely szerint az elmében föllállított tervnek lehet alávetni a színész és a drámai kollektíva színpadi létezését, mindig is azt eredményezte és azt fogja eredményezni, hogy az egyetemes színház végtelen gazdagsága technikai-technológiai egyoldalúságra, egysíkú színházi technológiára, egyarcúságra fog leszűkülni, olyasvalamire, ami az embertől és az élettől idegen, és értelmetlenségében a színházat is megtagadja.

Ennek a színháznak a szószólói ellen, eszmei korteskedésüket és a hamis értékek glorifikálásának törekvéseit ostorozva Vidmár elszántan kelt ki a főbizottság, a művészeti tanács és az értékelő bizottság 1981. június 13-i együttes ülésén, mert úgy vélte, hogy éppen mint a Sterija Játékok elnökének mélységes erkölcsi joga van ezt tenni. Az eszmeiségétől megfosztott művészetről terjedő gyanús elméletek becsempészését, a színház legfőbb szerepének mellőzését, a színház magába fordulását, a széles társadalmi rétegektől való elszigetelődését, tehát azt a színházat, amely veszíteni kezdte jelentőségét — az ember, a társadalom, a kor előtt —, Vidmár kulturális terrorizmusnak nevezte. Mindannyiunknak még élénken élnek az emlékezetében azok a viharok, amelyeket ez a föllépés kavart a mi nem túlságosan tágas térségeink fölött. De ha mára már, négy teljes év után, valamelyest alább is hagytak ezek a viharok, nem szabad azzal áztatni magunkat, hogy végleg meg is szűntek.

Cselekedetének helyességébe vetett mélységes hitével Vidmár a Sterija Játékok eredeti elveit védelmezve még egyszer következetesen hű maradt önmagához. Így kellett tennie. Egyébként nagyon jól tudta, hogy a heves igyekezet ellenére bekövetkezett válság nem szüntethet meg egy nemes intézményt, amelynek programja művészileg, kulturális és társadalmi

szempontból többszörösen gyümölcsöző, szélesebb jelentőségű és általános érdekű. Éppen ezért is javasolta, hogy alakuljon egy teljesen új tanácsadó bizottság, amely föl lesz ruházva minden joggal és kötelezettséggel, és a köztársaságok és a tartományok művelődési öngazgatási érdekközösségeinek arányos küldötti képviseleti rendszerében teatrológiai és színházi kritikai gondolkodásunk képviselői alkotják. A bizottság alapfeladatául a Játékok szelektorainak jelölését tűzte ki, valamint azt, hogy mielőtt a szelektorok repertoárjavaslatai elfogadásra és véglegesítésre a főbizottság elé kerülnének, ez a fórum vitassa meg, értékelje és igazolja őket. A bizottság ezeken kívül tárgyalt volna még a Sterija Játékok nyilvános és kis vitafórumára vagy a kritikusok kerekasztalának munkájára vonatkozó valamennyire is jelentős összes kérdésről.

A szemle legfelsőbb öngazgatási szerveinek sokoldalú támogatását elnyerve még 1981 végén megalakult a programbizottság. A theatrum novum legszélsőségesebb szószólói Vidmarnak ezt a gesztusát úgy jellemezték, mint az „öngazgatási cenzúra” bevezetését. Nem sokat törődve a kívülről jövő, gyakran vaklármát csapó megjegyzésekkel, az elmúlt évek során kiderült, hogy a programbizottság megalakulása minden tekintetben indokolt volt, akár azt nézzük, hogy a Játékok programját színműirodalmunk valóban értékes teljesítményeire irányította, akár azt, hogy nyilvánvaló diszharmonióban volt a pillanatnyi, gyakran teljesen üres és divathajhász mesterkéeltséggel.

A Játékok egész sor vita, kifogás és tagadás közepette Vidmar vezetése alatt ismét csak okkal és joggal megőrizte a folytonosság bölcsességét és állandóságát. A Játékok mércéi egyébként mindig is a humanista eszme és az esztétikai irányvétel oldalán álltak, amely olyannyira jellemző jegye társadalmunknak.

Vidmar, akit gondba ejtett „napjaink általános intellektuális és erkölcsi zűrzavara, amilyenre még nem volt példa a történelemben”, a jugoszláv dráma napja alkalmából mondott üzenetében „felelősséggel és szilárd hittel, felelősséggel elsősorban hazai jugoszláv valóságunk színe előtt”, így fogalmazta meg mélységesen átértzett mementóját: „Könnyű tanácsokat osztogatni, bármennyire ésszerűnek tűnnek is. Könnyű azt mondani: tegyetek eleget küldetéseiteknek szellemmel és ízléssel. Mindannyian tudjuk azonban, hogy mi történik ma az ízléssel, amely minden más-hoz hasonlóan alá van ásva, tudjuk mi mindent jelent a »szellem«, amelybe civilizációnk annyi minden üreset, esztelenséget, sőt értelmetlenséget és embertelenséget is beleértett, csak hogy segítsen megmenteni a süllyedő világot, a világot, amelyből keletkezett, és amely menthetetlen. Mi marad hát nekünk, színházi embereknek, elsősorban is nekünk, jugoszláv színházi embereknek hátra? A zűrzavar és az esztelen keresése? Nem. Mélyebbre kell hatolnunk dolgaink lényegébe. Valamilyen módon mindannyian tudatában vagyunk a színház nagy igazságának, különösen a színészségének: minden művészet között ez a kettő a legközvetlenebb és legszuggesztívebb az ember erkölcsi élménye tekintetében. A színház története ezt az ilyenfajta ténykedés számos rendkívüli példájával igazolja, a

színházi gondolkodóknak pedig még a legszkeptikusabbjai is elismerték és hangsúlyozták ezt a csodálatos erejét. Mi lehetne egyáltalán a színház működésében magasztosabb és fontosabb? Ez az ereje kétségtelenül a legértékesebb, amit nyújthat nekünk, és ezért biztosak lehetünk abban, hogy ebben a csodálatos jelentőségében kell látnunk értelmét, keresésünk és eligazodásunk legfőbb útmutatóját a mostani tanácstalanságok tömkelegében.

A mi tiszttünk az, hogy kövessük ennek az erőnek az irányát, ez pedig annyit jelent, hogy ápolnunk kell azokat a törekvéseket, amelyek lehetővé teszik, hogy létezzen és gyarapodjon, és elkerülnünk mindent, ami akadály, hamisítvány, mindent, ami nem szolgálja a színház javát. Az irányára nyugodtan rábízhatjuk magunkat, csak tisztáznunk kell az olyan fogalmakat, mint szellem és ízlés, és rendkívüli erejének hála a színház ismét azzá válhat, ami mindenkori fénykorában volt, a *Antigoné*, a *Hamlet* és a többi csúcsteljesítmény idején: a század, a társadalom, tehát életünk legemelkedettebb és legtragikusabb erkölcsi ellentéteinek és összeütközéseinek színháza — életünké, amelyben minden aprócseprő és jelentéktelen esemény mellett olyan teljesítmények is megszületnek és formát kapnak, amelyek egykor egy valóságos és harmonikus emberi közösség alapkövévé lesznek.”

Ha Vidmarnak ezt az üzenetét egybevetjük azzal a korábbival, amelyet a Sterija Játékok által a jugoszláv dráma napjainak bevezetésére tett javaslatra Josip Broz Tito küldött, számos lényegbevágó érintkezési pontot fedhetünk föl. „A színháznak — írta Tito — minden ízében a haladó társadalmi tudatért és a dolgozó ember iránti humánus viszonyért kell küzdenie, építő jellegűen bírálva a fejlődés kerékkötőit. Ezt pedig csak úgy viheti véghez, ha hű tükre lesz a társadalmunkban történeteknek, és eltérhetetlen szálak kötik az öngazgatáshoz és a társult munkához, amelyeknek szerves része.

A színház mindig is nemes és alkotó közvetítő volt a művészet és a nép, a nép és a művészet között, és ma is annak kell lennie.”

Szellemi gondolkodásunk e két vezető személyiségének a színház és a drámairodalom szerepéről vallott eme nézetei — bizony állítható — híven tükrözték és fejezték ki forradalmi tudatát annak az egyedülálló küldetésnek, amelynek a színház eleget kell hogy tegyen egy társadalom, e társadalom nemzetei és nemzetiségei egyetemes és kulturális fejlődésének történelmileg olyannyira jelentős körülményei között, de nem kevésbé bizonyosak lehetünk abban is, hogy ezek a — bár látszólag elfogadott — nézetek szöges ellentétben álltak a modern irányzatok képviselőinek nem éppen tiszta elmékedéseivel, akiket melleleg nemigen jellemezett a tolerancia iránti érzék. De hogy Vidmarnak a korunk színházának és drámájának humanista küldetésébe vetett tapasztalati meggyőződése mennyire helytálló volt, arról legjobban tanúskodik az a nyilatkozat, amelyet nemrégiben a Játékok harcos lerombolásának egyik tegnapi vezére tett, miszerint „a színháznak vissza kell térnie a klasszikus drámaszöveghez, a klasszikus értékekhez”! A pálfordulás több mint szembetűnő.

Vidmart az a történelmi felelősség, amelynek az elnöki poszt magára vállalásával alávetette magát, hozzásegítette ahhoz, hogy — noha ő csupán első az egyenlők között — olykor előbb, gyorsabban és jobban megértse azokat a megpróbáltatásokat, amelyekkel a Sterija Játékoknak szembe kellett néznie. Ő — taktikusan és bölcsen — személyes méltóságával és tekintélyével építgette és védelmezte a Játékok méltóságát és tekintélyét. Akkor is, amikor elhangzott a javaslat, hogy a Játékok változzon át kétévenkénti rendezvényé, akkor is, amikor egyesek mellett kardoskodtak, hogy változzon át egyszerűen csak a legjobb előadások szemléjévé, függetlenül attól, hogy a forrásszöveg írója hazai vagy külföldi szerző, a mű maga ma, tegnap vagy több mint kétezer évvel ezelőtt keletkezett-e, de akkor is, amikor a följazott nemzeti egoizmusok azzal fenyegettek, hogy veszélybe sodorják a jugoszláv forradalom és együvé tartozás alapjait. Hat teljes hónappal a történelmi jelentőségű 21. ülés előtt 1971. június 12-én a Politikának adott interjújában kijelentette: „Számomra a Játékok jelentős kísérletét jelenti annak, hogy a kultúrában megvalósítsuk azt, amit eddig a politika kísérelt megvalósítani a népeink testvériségéről és egységéről vallott eszméjével. A nemzetek közötti kapcsolatokban a kultúra egyrészt a legérzékenyebb, másrészt meg — ahogy a Sterija Játékok példája is mutatta — módfelett alkalmas tényezője annak, hogy valami közöset hozzunk létre minden olyan különbség ellenére, amely a dolgok természetéből fakadóan népeink között fennáll. Úgy gondolom, hogy az annál jelentősebb, mert mindezt éppen a kultúrában sikerült elérni, amely az emberi szóhoz, az egymástól eltérő nyelvekhez kötődik.” Majd tovább: „... jugoszláv marad-e a Játékok vagy sem? — Hiszem és remélem, hogy az fog maradni. Úgy gondolom, hogy ez minden népünknek érdeke, és érdeke annak a kultúrának amely a nemzeti fejlődés sérelme nélkül épül tudatunkban, azzal a ténnyel kapcsolatban, hogy egyugyanazon államban élünk, hogy ez az állam szocialista, hogy benne a nehézségeket sajátos, a mi közösségünkre jellemző módon oldjuk meg, ezeket a megoldásokat pedig esetleg a művelt világ egésze hasznosíthatja. A Sterija Játékoknak jugoszlávnak kell maradnia, vagy pedig megszűnik! Én magam mélységesen sajnálnám, ha kiiktatódná kulturális közegünkből és tudatunkból.”

A Játékok megmaradt. Minden más művészethez hasonlóan időnként ez is hanyatlásnak indul, majd ismét föllendül. De Vidmar serkentő lelkesedése ki tudja hanyadszor újfent meggyőz bennünket arról, hogy a szemle jugoszláv maradt, és az is lesz.

Nem vagyok bizonyos abban, hogy Vidmar valaha is olvasta Sterijának azt a régen írott versorát, hogy „az embernek első az emberség”, de azt tudom, hogy ő maga teljes mivoltában megfelel eme esztétikai-etikai axiómának. Ennek a ténynek hála ez a két fáradhatatlan építő, akiket évszázadok kötnek össze, odaadóan szolgálja ugyanazt: a színházművészetet és azt az embert, aki itt él ezen a tájon.

Ma éppenséggel célszerűtlennek is tűnhet, hogy Vidmar annyi gonddal őrködött a Sterija Játékok nyilvános és kisvitaforumán a témák megköze-

lítésének és földolgozásának szigorúsága és komolysága fölött; hogy ragaszkodott ahhoz, hogy a kritikusok ne csak egyszerűen körülüljék a ke-rekasztalt, hanem magasabb szintre is jussunk; amilyen figyelemmel és átgondoltan vette tervbe a nemzeti színházi kultúrák vagy a jelentős drámaírók évfordulóinak szentelt kiállításokat; ahogy a Színházi Dokumentációs Központ intézményes működése érdekében ügyködött. De ami a kellően éber szemű krónikás figyelmét semmiképp sem kerülheti el, az Vidmarnak az az erősen óhajtott törekvése, hogy a Játékok jelen legyen a világban. Népének példájából okulva tudta, hogy Jugoszlávia nemze-teinek és nemzetiségeinek műveltsége nem nyújthat magáról megfelelő képet, ha gondolkodásunk és tudásunk nem tör ki ebből a térből, és nem jut el mások tudatába. Ezért a háromévenkénti tárlatok, a „Fénykép a színházművészetben”, a „Díszlet- és jelmeztervezés” és „A színházi könyv és folyóirat” csak kezdeti lépések voltak. A szemlét be kellett iktatni a színház teoretikusainak és gondolkodóinak naptárába és határidőnaplójá-ba. S ő ezt is megtette. A francia kormány vendégeként először 1968-ban, majd 1974-ben Párizsban tartózkodva egyetértésre jutott az UNESCO, az ITI, az AICTE képviselőivel, de a művelődési, a színházi és a közélet számos szaktekintélyével is, és megnyerte támogatásukat ahhoz, hogy megrendezzük a színikritikusok, a teatrológusok és a művelődésszociológusok első, majd ezt követően háromévenkénti szimpóziumjellegű tanács-kozását. Újvidéken, természetesen. Ott, ahol a mai jugoszláv színház forrongva tesz bizonyosságot létezéséről, vagy pedig teljesítményei megse-mmisítik, elbuktatják. Európa, Ázsia, a két Amerika és Afrika országai-nak képviselői előtt serkentő lelkesedésének ezt a gondolatát igazolva látva, Vidmar ezt mondta: „Üdvözlöm Önöket annak az ősi és jól is-mert eszmének a nevében, mely szerint éppen a művészet az az erő, amely a népeket és az országokat egyetlen szellemi egységbe foghatja össze.”

Méltatlan lenne Josip Vidmar személyéhez, ha azt állítanánk, hogy mindennek, ami a Sterija Játékok körül történt, Vidmar volt a kezde-ményezője. De igazságtalanok lennének akkor is, ha megfeledeznének a következőkről. A szemle alapszabályába már 1956-ban bele volt foglal-va, hogy külön kiadásban meg kell jelentetni azt a drámaszöveget, ame-lyet a jugoszláv színházi szemlén a legjobbnak nyilvánítanak. A Játé-kok alapszabálya erről nem rendelkezett, de Vidmar 1965-ben őszintén támogatta a „Dramaturgiai írások” című sorozat beindítását, amely a jugoszláv színházi közvélemény számára, de nemcsak ennek, hozzáférhe-tővé tette színházi teoretikusaink tanulmányait, cikkeit és esszéit. A Játé-kok okmányai nem tartalmaztak olyan tervet, hogy egy egyetemes ju-goszláv színházi folyóiratot kellene indítani, amely a modern színház kérdéseivel foglalkozik, de emellett felöleli a színházi élet minden egyéb témáját a színház történettől kezdve a különböző alkotó kísérletek esszé-isztikus földolgozásáig. Ezt az ötletet, amely az 1964. évi Sterija Játé-kok kistribünjén a jugoszláv színházi szakemberek találkozója keretében fogant meg, Vidmar lelkesen támogatta, és Josip Kulundžićot tartotta leg-

méltóbbnak a szerkesztői posztra. A SCENA első száma így 1965 áprilisában éppen a Játékok tizedik évfordulójára jelent meg.

Végül nem szabad figyelmen kívül hagyni a következőket sem. Vidmar indokainak, de egyben számos jugoszláv színházi szakember kívánságának is eleget téve Josip Broz Tito köztársasági elnök három ízben látogatott el a jugoszláv színházi szemlére, 1977-től haláláig pedig védnöke is volt. Tito ugyanis abban a sterijai szellemben, amely segített érvényre juttatni a sokszínű jugoszláv irodalmi-színvadi előadásmódot, és egyenrangú fejlődésre serkentette összes nemzetünk és nemzetiségünk színházi kultúráját, voltaképpen szocialista forradalmunk testvériséget és egységet hirdető alapelvének következetes megvalósulását látta. Tito volt a szerzője az első Üzenetnek is, amelyet 1977-ben a jugoszláv dráma akkor bevezetett napja alkalmából adtak ki.

Josip Broz Tito sok évvel előbb, 1970-ben, fennállása és működése tizenötödik évfordulója alkalmából külön rendelettel aranykoszorús Testvériség—egység Érdemrenddel tüntette ki a Sterija Játékokat „a művelődési életben betöltött jelentős szerepéért és a testvériség—egységnek népeink között való terjesztéséhez nyújtott kivételes hozzájárulásáért”. Mindössze két évvel ezután, 1972-ben a Sterija Játékok és a jugoszláv színházi szemle a legmagasabb kitüntetésben, AVNOJ-díjban részesült „általános érdekű különleges társadalmi elismeréseként a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság színművészeti fejlesztéséért”.

Azt gondolhatnánk, hogy ez volt mindennek a netovábbja. De mégsem.

Vidmar Tito elvtárssal és hazánk vezetőivel, különösen Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány és Újvidék város társadalmi-politikai dolgozóival való számos találkozási alkalmával a Játékok első napjától, 1956-tól kezdve évről évre kitartóan és nyomós okkal hangoztatta, hogy drámairodalmunk és színházunk csúcsteljesítményeinek bemutatása nem folyhat az egykori szokol-otthon szűkös és e célra alkalmatlan termeiben, amelyeket a körülmények kényszere folytán a Szerb Nemzeti Színház használ, és amelyek otthont adnak a jugoszláv színházi szemlének. Ma már kétségtelen, hogy mind Titónak az az 1970-ben tett kijelentése, hogy több mint százéves főnállás után a Szerb Nemzeti Színháznak végre saját épületet kell kapnia, mind a Tartományi Képviselőháznak és Újvidék város képviselő-testületének az irányú készsége, hogy épüljön egy olyan színházépület, amely „tartósan fogja szolgálni a művészetet, és hozzájárul a legnemesebb emberi törekvések valóra váltásához”, teljes egészében egybevágott Josip Vidmar fáradozásaival.

Igaz ugyan, hogy Vidmar nem lehetett jelen, amikor 1975. április 11-én lehelyezték a Szerb Nemzeti Színház épületének alapkövét, sem pedig amikor 1981. március 28-án a színházat megnyitották. De a jugoszláv színházi szemle huszonötödik évfordulója alkalmából a következőket nyilatkozta: „Szeretnék valamit mondani arról is, amivel eddig minden beszédemet befejeztem a Sterija Játékokon: a színház épületéről, amelyben ezt a mai évfordulónkat ünnepejük. Huszonöt éven át az előadá-

saink, de az újvidéki Szerb Nemzeti Színház előadásai is egy olyan teremben és egy olyan színpadon zajlottak, amelyek egyáltalán nem feleltek meg a színház, különösen a modern színház követelményeinek. Ebben az épületben, amely nagy anyagi áldozatok árán épült föl, szemlénknek végre lehetősége nyílik mindenféle, még a legbonyolultabb előadás kivitelezésére is. A szükséges anyagi áldozatokat Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány és fővárosa, Újvidék vállalta magára. Mai ünnepünkön a színházi és a drámaművészet, de általában a művészet nevében is köszönetet kell mondanunk nekik. Az az odaadás, amiről ezzel a rendkívüli cselekedetével e tartomány vezetősége és lakossága tanúbizonyságot tett, büszkén tölt el bennünket, s örülünk, hogy a Sterija Játékoknak Újvidék, ez a fényes múltú város ad otthont. Intézményünknek egyik legfőbb törekvése pedig az a kívánság volt és marad, hogy Újvidék és Vajdaság éppoly büszke legyen a Sterija Játékokra és küldetésére, mint amilyen büszkéek mi vagyunk rá ma, amikor huszonötödik évfordulónkat ebben a nagy és tágas új otthonunkban ünnepeljük.”

A Sterija Játékok elnökének serkentő lelkesedését elismerve és értékelve, jóval a Szerb Nemzeti Színház és a jugoszláv színház alapköveteléről hozott döntés előtt az újvidéki községi képviselő-testület mindhárom tanácsának küldöttei 1970. június 1-jén külön törvényrendelettel Josip Vidmart a város díszpolgárává nyilvánították. Az oklevelet és a város aranykulcsát átnyújtó akkori elnök, Dušan Ilijević mérnök ezt mondta: „Mától kezdve, mint eddig is, városunk kapuja, de mindenekelőt a szívének nyitva áll Ön előtt.”

Újvidéknek — 1944. október 23-i felszabadulása óta — egyetlen díszpolgára, a jelképes városkaput nyitó egyetlen aranykulcs tulajdonosa, amikor 1983-ban lelkiismerete szavára hallgatva leköszönt szemlelnöki tisztről, ezeket mondta: „Én nem fogom elfedni a Sterija Játékok sorsát, mert ez alatt a huszonnyolc év alatt a Sterija Játékok eszméje és lényege részévé vált az életemnek, és úgy hiszem, hogy nem is tudok elszakadni tőle. Megpróbálom majd — ha távolból is — figyelemmel kísérni, s néha tanácsokkal is ellátni a Sterija Játékok eszméjének folytatóit. Mert ne feledjük: ma a színház nálunk is, a világban is mély válságban van. Mindannyiunknak a feladata ezért, hogy valóban támogassuk is azt a színházat, amely a mi új társadalmunk erkölcsrendjére épült.”

Josip Vidmar, aki most a Sterija Játékok főbizottságának tagja, de még mindig első az egyenlők között, továbbra is eljár a jugoszláv színházi szemlére. Eljár Újvidékre, „amelyet annyira megszeretett, hogy benne — rögtön Ljubljana után — úgy érzi magát, mintha otthon lenne”. Eljár, hogy serkentő lelkesedésével tárja ki a már-már feledés homályába merült képzelet ajtaját, hozzásegítve az Embert, hogy az istenek kezéből elragadjja a tüzet.

Friedrich Schiller ehhez még hozzátenné: „Ki kora embereinek eleget adott, az örökre szóló életet élt.” És igaza lenne.

Túri Gábor fordítása

Rezime

Pozorje ili podsticajni zanos Josipa Vidmara

Autor se u ovom tekstu osvrće na Sterijino pozorje i značajan doprinos Josipa Vidmara njegovom utemeljenju i razvoju sve do današnjih dana. U tom kontekstu Radonjić posebno ukazuje na Vidmarov pregalački entuzijazam, na tu stvaralačku energiju koja je vazda zračila iz ovog doajena naše literature i teatrologije, na njegov podsticajni zanos. Vidmar je na čelu Pozorja bio od 1956. do 1983. godine, kada je, na sopstvenu molbu, razrešen dužnost predsednika Igara. Međutim, on još i danas, kao član Glavnog odbora, svojim velikim iskustvom i podsticajnim zanosom doprinosi delovanju ove jugoslovenske kulturne institucije, koja, po njegovim rečima, „predstavlja značajan pokušaj da se u kulturi ostvari ono što je pokušavala da ostvari politika sa svojom idejom o bratstvu i jedinstvu naših naroda”.

(P. Vukov)

Resummee

Schauplatz und entzückender Anreiz von Josip Vidmar

Der Verfasser weist in diesem Texte, auf den Schauplatz von Sterija hin, und auf den Beitrag von Josip Vidmar auf die Gründung und Entwicklung bis zu den heutigen Tagen. In diesem Kontext unterstreicht Radonjić besonders das eifrige Enthusiasmus von Vidmar, auf die schaffende Energie, die schon immer um diesen Doyen unserer Literatur und Teatrologie gestrahlt hat, auf seinen entzückenden Anreiz. Vidmar war der Führer des Schauplatzes von 1956 bis 1983 als er auf eigenen Wunsch vom Presidium der Spiele entbunden ist. Dagegen beeinflusst er auch jetzt als Mitglied des obersten Rates der Spiele, mit seiner grossen Erfahrung und entzückenden Anreiz, die Leistung dieser jugoslawischen kulturellen Institution, die laut seinen Worten „wichtigen Versuch in der Kultur zu erzielen, vorstellt, dass die Politik mit der Idee der Bruderschaft und Einigkeit unserer Völker zu erreichen versucht hat”.

(P. Vukov)